

УДК 320.322

Ситников М.М.

*кандидат технічних наук, доцент,
Запорізький національний технічний університет*

Лазнева І.О.

*кандидат історичних наук, доцент,
Запорізький національний технічний університет*

Єгоров А.О.

*кандидат технічних наук, доцент,
Запорізький національний технічний університет*

ВПЛИВ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ НА АКТИВІЗАЦІЮ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON THE REVITALIZATION OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано галузеву і географічну структуру та динаміку надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до Запорізького регіону. На підставі аналізу проблем залучення ПІІ визначено вплив прямого іноземного інвестування на економіку регіону, а також розроблено пропозиції щодо активізації регіонального соціально-економічного розвитку. Зроблено висновки, що соціальна відповідальність разом з інвестиційним потенціалом і розвинутою інвестиційною інфраструктурою мають забезпечити інвестиційну привабливість регіону, сприяти надходженню інвестицій і розвитку інноваційної діяльності, які є поштовхом до структурної перебудови економіки та підвищення ефективності виробництва.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, інвестиційний потенціал, регіон, інфраструктура, соціальна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы отраслевая и географическая структура, а также динамика поступления прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в Запорожский регион. На основании анализа проблем привлечения ПИИ определено влияние прямого иностранного инвестирования на экономику региона, а также разработаны предложения по активизации регионального социально-экономического развития. Сделаны выводы, что социальная ответственность совместно с инвестиционным потенциалом и развитой инвестиционной инфраструктурой должны обеспечить инвестиционную привлекательность региона, способствовать притоку инвестиций и развитию инновационной деятельности, которые являются импульсом для структурной перестройки экономики и повышения эффективности производства.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционный потенциал, регион, инфраструктура, социальная ответственность.

ANNOTATION

Sectorial and geographical structure and dynamics of foreign direct investments (FDI) in Zaporizhzhya region have been analyzed in the article. The effect of foreign direct investment on regional economy has been revealed on the basis of analysis of problematic issues in FDI attracting, as well as proposals for enhancing of the regional social and economic progress are also highlighted in the article. The conclusion has been made that the social responsibility in common with investment potential and developed investment infrastructure should provide the investment attractiveness of the region, promote investments and innovations, which usually served as impetus for restructuring of the economy and production efficiency.

Keywords: foreign direct investments, investment attractiveness, investment potential, region, infrastructure, social responsibility.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток країни в умовах реформування та євроатлантичної інтеграції є пріоритетом, який гармонічно поєднує загальнодержавну мету з інтересами всіх верств і груп населення. Прискорення економічного розвитку безпосередньо пов'язано з політико-кон'юнктурними, економіко-технологічними, природними та культурно-історичними факторами. Однією з проблем вирішення цього завдання є задоволення потреб та інтересів населення за умов прискорення і збалансованості соціальної конверсії та структурної перебудови економіки.

Суттєвим важелем науково-технічного прогресу, підвищення ефективності господарської діяльності на мікро- та макrorівнях, економічного і соціального розвитку регіонів і країни у цілому, що сприяє реалізації людино-центричної концепції, є активізація інвестиційно-інноваційних процесів [1].

Ураховуючи те, що Запорізький регіон виступає як регіон-донор і має значну частку в економічному потенціалі країни, вирішення питань його інвестиційного й інноваційного розвитку, спрямованого на ефективне соціально-економічне зростання, є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу прямого іноземного інвестування (ПІІ) на розвиток економічних систем тривалий час знаходиться у фокусі уваги багатьох науковців. Серед зарубіжних учених слід визначити праці Л. Алфаро, М. Бломстрема, Н. Креспо, Дж. Даннінга та ін. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних концепцій ПІІ зробили також вітчизняні дослідники: О. Кузьмін, Ю. Макогон, А. Пересада, О. Рогач, І. Скворцов, В. Степаненко, Л. Тимошенко, В. Федоренко та ін.

Головну увагу науковці приділяють, з одного боку, макроекономічним ефектам ПІІ, а з іншого – стратегії вибору об'єкта інвестування, обґрунтуванню його інвестиційної привабливості. У багатьох наукових статтях робиться

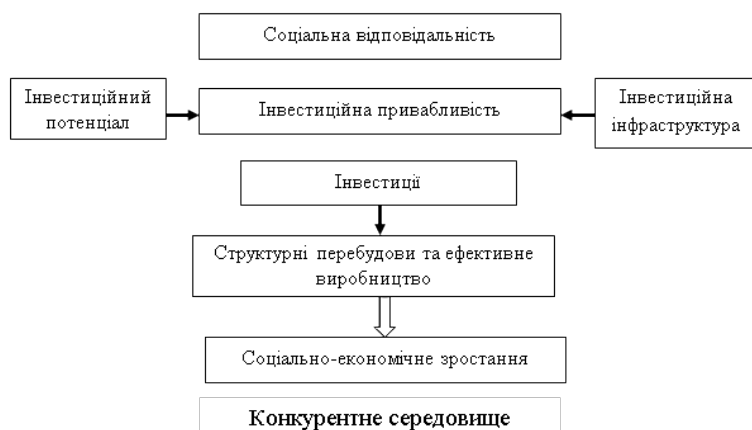

Рис. 1. Схема побудови стратегії соціально-економічного зростання

акцент на механізмах залучення інвестицій і, відповідно, пропонуються заходи з використанням адміністративних та економічних важелів. Однак питання визначення впливу ПІІ на соціально-економічний розвиток регіонів потребує подальшого вивчення. Дану проблему можливо вирішувати на основі аналізу інвестиційних процесів в конкретному регіоні, дослідження пріоритетних чинників, які забезпечують залучення ПІІ, а також таких, що гальмують іноземне інвестування, встановлення зв'язку між динамікою, структурою інвестицій та основними показниками розвитку регіону.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати структуру і динаміку надходження прямих іноземних інвестицій, визначити основні проблеми їх залучення та розробити пропозиції щодо активізації регіонального соціально-економічного розвитку.

Відповідно до мети, у роботі було поставлені такі завдання: проаналізувати географічну структуру прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що надходять до Запорізького регіону; визначити розподіл іноземних інвестицій у регіон за основними видами економічної діяльності; проаналізувати розподіл ПІІ за регіонами України; на підставі аналізу проблем залучення ПІІ визначити вплив прямого іноземного інвестування на активізацію регіонального соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний економічний стан країни показує, що в інвестиційних ресурсах гостру потребу відчувають практично всі галузі народного господарства. Наявність в Україні визнаних науково-технологічних і промислових центрів за існуючої певної диспропорції в природно-ресурсному потенціалі та рівнях економічного розвитку різних областей країни викликає необхідність аналізу інвестиційного клімату в регіональному зрізі [2; 3].

Іноземні інвестиції для вітчизняної економіки є одним із додаткових джерел фінансування, що дає низку переваг порівняно з

національними джерелами капіталу. Інвестиційно-інноваційна стратегія регіонального розвитку повинна передбачати ефективне управління процесом упровадження наукових досягнень у практику господарювання, яка реалізується шляхом інноваційної діяльності, що перетворюється в один із ключових факторів забезпечення високої конкурентоздатності регіону і зростання кінцевих соціально-економічних результатів [4]. На рис. 1 представлено схему побудови стратегії соціально-економічного зростання.

В основі соціально-економічного розвитку регіону і країни у цілому повинна бути соціальна відповідальність усіх гілок влади і бізнесу. І те, що представники владних структур зберігають мільйони у валюті готівкою, а бізнес переводить у офшорні зони, не є тим переконливим фактором, який би заохочував іноземних інвесторів вкладати капітал в українську економіку. Соціальна відповідальність разом з інвестиційним потенціалом і розвинутою інвестиційною інфраструктурою забезпечують інвестиційну привабливість регіону, що сприяє надходженню інвестицій і розвитку інноваційної діяльності, яка є поштовхом до структурної перебудови економіки та підвищення ефективності виробництва, що в кінцевому підсумку приведе до соціально-економічного зростання.

Структура іноземних інвестицій у Запорізькій області у 2006–2016 рр. показує, що ліву частку становлять прямі іноземні інвестиції (97–98%). На рис. 2 зображено динаміку надходження ПІІ в економіку області. Як можна побачити з графіку, до 2013 р. у регіоні спостерігалася стала тенденція до зростання обсягів ПІІ.

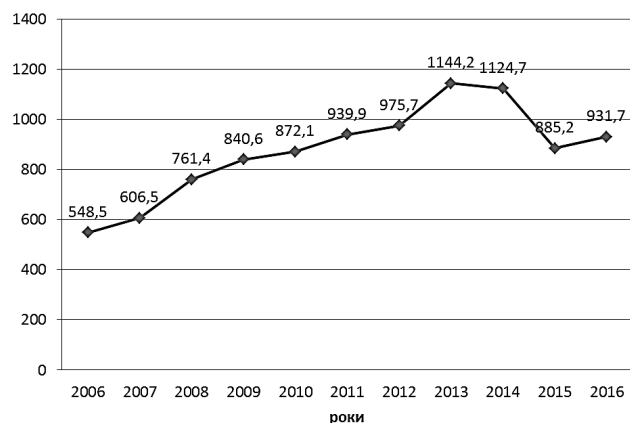

Рис. 2. Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Запорізької області в 2006–2016 рр. (млн. дол. США) [5; 6]

Починаючи з 2013 р. в регіоні, як і в країні у цілому, зменшується надходження іноземних інвестицій. Це зумовлено низкою об'єктивних причин.

Таблиця 1

Динаміка ІІІ у Запорізьку область із країн ЄС та СНД у 2006–2016 рр.

Регіональне об'єднання	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	роки										
Країни ЄС	57,7	64,3	66,5	70,1	71,5	73,4	76,2	79,7	75,1	73,2	76,7
Країни СНД	4,7	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	0,7	0,9	0,9	–	–
інші країни	37,6	32,6	32,6	29,0	27,6	25,8	23,1	19,4	24,0	24,0	23,3

Джерело: складено авторами за [5–7]

Безумовно, війна на сході країни є приводом до зниження інвестиційної активності інвесторів. Але крім зовнішньої агресії, непередбачуваність і невизначеність економічної політики уряду НБУ є суттєвими, якщо не головними, причинами відсутності іноземних інвестицій. В Україні майже кожного року відбуваються зміни в адміністративному, митному, податковому законодавстві, спостерігається непрогнозована діяльність НБУ, що не дає діловим колам змоги скласти бізнес-план навіть на один рік. Відсутність зрозумілої далекоглядної економічної політики заважає залучати не тільки системних, але й невеликих інвесторів в Україну.

У Запорізьку область надходять інвестиції з понад 50 країн світу. Аналіз розподілу прямих іноземних інвестицій у регіон за географічною структурою (рис. 3) показує, що до десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 95% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 436,0 млн. дол. США, Швеція – 169,9, Республіка Корея – 150,0, Естонія – 31,2, Ірландія – 29,7, Панама – 20,7, Словаччина – 19,1, Швейцарія – 12,2, Бермудські Острови – 9,7 та Нідерланди – 6,4 млн. дол. США. Це можна пояснити частковим поверненням на батьківщину раніше вивезеного капіталу [7].

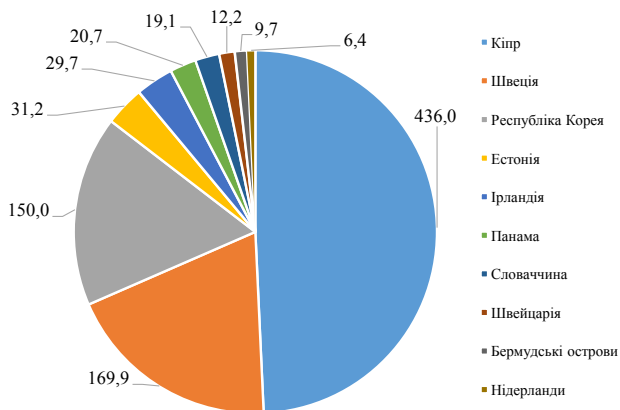

Рис. 3. Обсяги залучення ІІІ у Запорізьку область на початок 2016 р. із країн світу (млн. дол. США) [7]

Обсяги надходження прямих іноземних інвестицій в економіку регіону із країн ЄС та СНД (табл. 1) показують, що кількість інвестицій з Європейського Союзу значно перевищує інвестиції з країн СНД.

За надходженнями прямих іноземних інвестицій Запорізька область з четвертого місця по

Україні в 2006 р. пересунулася на дев'яте місце в 2016 р.

У регіоні діють понад 160 потужних промислових підприємств. Металургійний комплекс області представлений такими відомими в усьому світі підприємствами чорної та кольорової металургії, як акціонерні товариства «Запоріжсталь» – провідний виробник сталей та чавуну, «Дніпроспецсталь» – виробник спеціальних сталей, «Український графіт» – провідний виробник графітованих електродів, «Титаномагнієвий комбінат» – виробник титанової продукції високої якості. Машинобудівна галузь представлена ВАТ «Мотор Січ», ЗАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» та ін.

Надходження ІІІ у Запорізьку область за видами економічної діяльності (рис. 4) показує, що найбільша кількість інвестицій була вкладена в промисловість. Друге і третє місця посідають відповідно фінансова та страхова діяльність, оптова і роздрібна торгівля. Серед галузей переробної промисловості у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів внесено 229,0 млн. дол., у виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 150,9 млн. дол., у металургійну галузь, виробництво готових металевих виробів, окрім виробництва машин і устаткування, – 94,6 млн. дол., у виробництво електричного устаткування – 52,9 млн. дол. [7].

Рис. 4. Прямі іноземні інвестиції у Запорізькій області на початок 2016 р. за видами економічної діяльності (%) [7]

Незважаючи на те що Запорізький регіон є одним із тих, які становлять основу індустріального і аграрного потенціалу України, виробляє понад 12% загального обсягу чавуну, 14% сталі, 15% прокату, 11% коксу, 26% електроенергії в країні, обсяги прямих іноземних інвес-

тицій у переробну промисловість порівняно з 2006 р. скоротилися в 2016 р. майже на 23%, у торгівлю – на 60%, а в операції з нерухомістю, оренду та інжиніринг – на 46%, що свідчить про кризову економічну ситуацію не тільки в регіоні, але і в Україні у цілому.

За результатами оцінювання, на думку авторів, найбільш інвестиційно привабливими є провідні науково-промислові центри з розвинутою інфраструктурою: м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Вінницька, Івано-Франківська, Львівська та Запорізька області.

За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, рейтинг інвестиційної привабливості регіонів можна розрахувати на підставі індексу інвестиційної привабливості, який формується з урахуванням соціально-економічних «жорстких» та «м'яких» факторів інвестиційної привабливості [8]. До групи «жорстких» факторів належать фактори, дію яких дуже складно змінити в короткостроковій перспективі, але вони значною мірою визначають потенціал області й є базою для середньо- та довгострокових прогнозів. До них належать географічне розташування, природні та трудові ресурси, інноваційний потенціал, споживчий сегмент та бізнес-сегмент, інфраструктура. Оцінюються «жорсткі» фактори за допомогою офіційних статистичних даних.

«М'які» фактори – це фактори, які можуть бути змінені протягом відносно короткого проміжку часу, але створюють бар'єри для реалізації інвестиційних проектів. Вони оцінюються за методами якісної статистики через очікування економічних агентів. До них належать діловий клімат, правила та процедури, відкритість влади, діловий оптимізм та успішний досвід.

На підставі аналізу даних [8] за індексом інвестиційної привабливості регіони України можна поділити на чотири групи:

1) регіони пріоритетної інвестиційної привабливості (Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Вінницька, Дніпропетровська області, м. Київ);

2) регіони досить високої інвестиційної привабливості (Волинська, Харківська, Чернігівська, Житомирська, Тернопільська, Запорізька області);

3) регіони середньої інвестиційної привабливості (Київська, Рівненська, Сумська, Миколаївська, Черкаська, Хмельницька області);

4) регіони низької інвестиційної привабливості (Полтавська, Кіровоградська, Закарпатська, Херсонська, Чернівецька, Донецька, Луганська області).

Незважаючи на те що за обсягом надходжень прямих іноземних інвестицій Запорізький регіон посідає дев'яте місце (в області працює 2,1% вкладеного в Україну прямого іноземного капіталу), для прискорення соціально-економічного розвитку їхній обсяг є недостатнім, а регіон досі сприймається іноземними інвесторами як не зовсім сприятливий для інвестування.

Серед причин, з яких інвестори не проявляють зацікавленості в розміщенні капіталу як у Запорізький, так і в інші регіони, слід виділити такі:

- територіальна близькість до військового конфлікту на сході;

- недостатньо розвинута інвестиційна інфраструктура;

- не дуже сприятливий діловий клімат та діловий оптимізм;

- недостатня відкритість влади;

- неефективність державних органів;

- складні адміністративні процедури;

- досить високий рівень корупції;

- тривала процедура реєстрації та отримання дозвільних документів;

- відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів;

- відсутність реформування судової системи;

- непередбачуваність економічної політики уряду та НБУ.

Недостатній рівень надходжень іноземних інвестицій в інноваційні проекти можна пояснити невідповідністю сучасного стану технологічного розвитку виробництва в регіоні вимогам створення та функціонування інноваційної моделі економіки. Лівова частка галузей виробництва має низький технологічний уклад, морально та фізично зношене обладнання, застарілі технології, що не забезпечує конкурентоспроможності продукції та послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках і матеріальних основ для підвищення життєвого рівня населення і його добробуту, не створюючи при цьому науково-технічних та економічних передумов до європейської інтеграції. Причинами такого стану є низькі темпи інноваційної діяльності і недостатність фінансування інноваційних проектів у галузях виробництва та на підприємствах.

Висновки. Встановлено, що за період з 2006 по 2016 р. Запорізька область за обсягом надходжень прямих іноземних інвестицій пересунулася з четвертого на дев'яте місце, однак за індексом інвестиційної привабливості вона входить до регіонів із досить високим рівнем інвестиційної привабливості.

За основним видами економічної діяльності прямі іноземні інвестиції надходять переважно в переробну промисловість, хоча їх обсяг у 2016 р. порівняно з 2006 р. знизився на 23%. Основними країнами-інвесторами традиційно є такі країни, як Кіпр, Швеція та Республіка Корея.

Основними причинами, що стримують надходження іноземних інвестицій до регіонів, є повільне протікання реформ у країні, військовий конфлікт на сході і непередбаченість економічної політики уряду і НБУ, недосконала система управління інвестиційно-інноваційною діяльністю та методів економічного стимулювання ефективних напрямів технологічного розвитку.

В основі зростання соціально-економічного стану регіону й усієї країни повинна бути соціальна відповідальність усіх державних і недержавних установ, а серед першочергових заходів щодо активізації іноземних інвесторів у напрямі фінансування інноваційного компоненту структурного реформування економіки необхідно розробити підвідомчу політику сприяння інвестиціям.

Виходячи з реалій сьогодення, іноземні інвестиції є тим ресурсом, який може найбільш вагомо сприяти підвищенню ефективності функціонування українських підприємств, а отже, і розвитку відповідних територій і міст, поліпшенню соціального захисту громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тимошенко Л.М. Інвестиції та інвестування в соціалізації економіки України: теорія, методологія, перспективи: [монографія] / Л.М. Тимошенко, Н.М. Деєва, В.О. Гришкін та ін. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 509 с.
2. Кальченко Т.В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень / Т.В. Кальченко. – К.: КНЕУ, 2006. – 248 с.
3. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності / А.С. Музиченко. – К.: Наук. світ, 2001. – 345 с.
4. Ситников М.М. Розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності як фактор соціалізації економіки регіону / М.М. Ситников // Проблемы развития экономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2009. – Т. 2. – С. 606–613.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua.
6. Запорізька область – регіон можливостей! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.investmentzp.org.ua.
7. Інвестиційний паспорт Запорізької області – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/images/article/original/000067/67590/zaporizhzhya-region-investment-overview.pdf>.
8. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.invest-lvivregion.com/UserFiles/File/Rejting_invest.pdf.